

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ІДЕОЛОГІЯ

DOI 10.31558/2519-2949.2022.2.13

УДК 321:316.3:061.2-055.2(477.83./86)“18/19”

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5502-8367>

Павлюх М. В., Національний університет «Львівська політехніка»

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЦТВА НА ШПАЛЬТАХ КОЛОМИЙСЬКИХ ЧАСОПИСІВ «ЖІНОЧА ВОЛЯ» І «СВІТ МОЛОДІ»

У статті проаналізовано тематичне тло жіночих додатків коломийського впливового часопису «Жіноча доля», які згодом стали самостійними виданнями. Подано головні тематичні блоки, представлені у часописах. З'ясовано, що часопис «Жіноча воля» був присвячений сільському жіноцтву для того, щоб розбудити національну свідомість та вести просвітництво і науку. Центральною темою часопису «Жіноча воля» була роль жінки-селянки у національному визвольному русі за незалежність української держави та свободи української нації. Політичні публікації «Жіночої волі» переважали серед інших журналістських жанрів, тому видання мало політичний характер і переслідувалося владою. Вивчено головні відділи, тематичні рубрики часопису. З'ясовано, що велика кількість публікацій була присвячена веденню домашнього господарства для сільського жіноцтва.

Однією із головних тематик видання «Жіноча воля» була особиста гігієна та гігієна нації. Виокремлено головні політичні програмні статті, які характеризують видання як патріотичне та націоналістичне. Серед програмних статей переважають ті, які мали на меті формувати чітку активну громадянську позицію сільського жіноцтва у боротьбі за свої права та за права власного народу. Метою видання було збільшити активність серед селянок. Інший часопис «Світ молоді», який теж був додатком «Жіночої волі», перетворившись у самостійне видання, також мав на меті – виховати свідоме та патріотичне молоде покоління, яке плекатиме народні звичаї та традиції. Зазначено, що видання «Світ молоді» було призначене українській дівчині, для формування національної та громадянської свідомості. Виокремлено головні тематичні розділи, рубрики, відділи редакції. З'ясовано, що коломийські часописи були політичною жіночою періодикою, яка формувала політичну свідомість серед сільського жіноцтва.

Ключові слова: жіноча періодика, сільське жіноцтво, активна українська молодь, національна свідомість.

Вступ. Політична жіноча періодика, яка виходила у Коломиї у I половині XX століття мала на меті не тільки жіночий саморозвиток, а й також формування політичної свідомості для сільського жіноцтва, активної ролі селянок у політичних процесах краю, зокрема національно-визвольній боротьбі української нації за свою свободу. З певністю можна назвати коломийські жіночі часописи політичною періодикою, яка заклала розвиток сучасних політичних видань.

Політичний часопис «Жіноча доля» (1925–1939) у Коломиї вирішив видавати для сільських читачок окремий додаток у 1932 році, який отримав назву «Жіноча воля». Редагувала додаток Олена Кисілевська. Спочатку це було дуже скромне видання, яке торкалося лише вибіркового тем, що могли зацікавити, обтяжену роботою, сільську жінку. Редакція часопису бачила своє завдання в тому, щоб «помогти бідному сільському жіноцтву стати тим, чим є жіноцтво інших народів, а саме: добрими господинями, добрими матерями, свідомими громадянками свого народу» [14, с. 49].

Постановка проблеми. Жіноча політична періодика I половини XX століття («Жіноча доля», «Жіноча воля», «Світ молоді») заклала основу розвитку сучасної політичної періодики. Тому важливо дослідити загальні тенденції розвитку цієї періодики, політичне тло видань та їхню роль у житті краю і національно-визвольних змаганнях українського народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про часописи-додатки «Жіночої долі»: «Світ молоді» та «Жіноча воля» написано небагато. Цим науковим часописам присвячені: стаття В. Глаголюка про громадсько-політичний жіночий рух у Коломиї, історико-бібліографічне дослідження М. Романюка та М. Галушка про часописи Коломиї, праці В. Передирій, присвячені «Жіночій долі» та іншим жіночим виданням, які виходили у Східній Галичині першої половини XX століття. Головною проблемою у вивченні цього часопису є загальна тенденція розвитку жіночої політичної періодики початку XX століття.

Мета статті – дослідити тематичні відділи редакції часописів-додатків «Жіноча воля» та «Світ молоді», простежити як часописи формували політичну та національну свідомість українського жіноцтва на шпальтах видання.

Виклад основного матеріалу та результати дослідження. Відкривався журнал «Жіноча воля» редакційною статтею «Слово до наших шановних громадянок зпід сільської стріхи» (М. П. – мовою оригіналу) [10], в якій редакція пояснює своє завдання і потребу у виданні окремого часопису для сільських жінок, проголошуючи просвітництво серед селянок своїм головним завданням: «Чому ж ми приступаємо до видання такої окремої для вас газетки? Тому, що на жіноцтво села спадають нині дуже важні і важкі обов'язки – і кожна *жінка-громадянка* (курсив, мовою оригіналу – М.П.), яка хоче ці обов'язки сповнити, як слід, повинна безнастанно вчитися, читати, просвічуватися, як то робить жіноцтво всіх культурних народів» [3, с. 1]. Просвітництво проголошується головною метою у формуванні *жінки-громадянки, громадянки-селянки*.

У першому числі редакція друкує традиційні відділи та фейлетон під назвою «Що розкаже кума Явдоха» [3]. З журналом співпрацювала відомий акушер Софія Парфанович, яка вела спеціальну лікарську рубрику про здоров'я жінки. З шостого номера з'являється бібліографічний відділ «Читайте та радьте» [7], а також відділ коротких рецензій на твори сучасної літератури. У програмних статтях ледь не кожного номеру зустрічаємо заклики: «Жінки, ставайте до роботи!», «Зверніть більшу увагу на свої діточки», «Більше часу нашим дітям!» [5].

Протягом 1933 року «Жіноча воля» велику увагу приділила висвітленню теми Голодомору на Великій Україні. Цій темі присвячувався окремий відділ редакції «Що діється в світі» [1, с. 254]. Було надруковано кілька статей, в яких подавалися правдиві факти про голод в «совітах»: «Жахливі вістки з Великої України», «Піднесімо голос одчайдушного протесту», «Голод в Совітах» [9, с. 132]. Редакція друкувала фото голодних, безпритульних дітей у *«совітському раю»*. Не обминала редакція часопису політичні події, жваво повідомляла про міжнародну політику держав. Жахливі картини голодного люду постають у статтях протягом 1934 року, редакція критикує політику більшовиків, висловлює жаль за невинними жертвами кривавого терору [8, с. 29].

У перших числах 1934 року з'являється спеціальна сторінка, присвячена сільській молоді «Сторінка дівчат» [14, с. 124], де обговорювалися проблеми моралі, проблеми гігієни. Найчастіше редакція друкувала статті про етикет та культуру поведінки. Ця сторінка згодом перетвориться в окремий часопис «Світ молоді». Про зміну дизайну редакція повідомляла у першому числі 1935 року, подавши новий відділ «Ручні роботи»: «Оце посилаємо вам, шановні читачки, «Жіночу Волю» у новому вигляді. Гадаємо, що всі зрадієте, побачивши свою газетку так побільшену, без дрібненького письма, яке деяким нашим читачкам трудно було читати» [3, с. 11]. Активно проводилася пропаганда серед сільської молоді вступати в кружки Союзу українок [6].

Протягом 1934–1938 років «Жіноча воля» проводить активну протиалкогольну кампанію для молоді. Статті пропагандивного характеру про шкідливість алкогольних напоїв друкуються на «Сторінці дівчат». Цікаво, що редакція неодноразово розсилала анкети серед молоді, ставлячи важливі питання: якої я хочу жінки? якого я хочу чоловіка? [4, с. 7]. Редакція ставить проблему перед читачками – проблему формування національної свідомості серед сільського жіноцтва, намагається піднести добробут та господарське життя своїми порадами. Провідною думкою газети є така мета – «широко відчинити нашій сестрі селянці очі на світ, освідомити її, хто її народ, збудити в її серці любов і мертвенність до того народу» [2, с. 1].

Редакція друкує 1938 року «Волинську сторінку» [7] – підбірку матеріалів про волинське жіноцтво, яке було зацікавлене жіночим рухом у Львові і хотіло приєднатися до активної діяльності. З сумом редакція у восьмому числі повідомляла про припинення діяльності Союзу українок. За патріотичний дух увесь дев'ятий номер часопису був конфіскованим. У центрі журналу знаходилася селянка, сільська дівчина, яка покликана до активної праці у боротьбі народу за свої права. Формування національної та політичної свідомості, *образу селянки-громадянки* стає головним завданням цього часопису.

У 30-х роках XX століття у свідомості українського жіноцтва відбулися зміни. Центральною темою стає обговорення потреби виховання нового типу характеру жінки. Про їхній характер дають уявлення публікації коломийського журналу «Світ молоді», призначеного для наймолодшої частини жіноцтва. З 1932 року редакція жіночого журналу «Жіноча воля» почала видавати цей додаток для українських дівчат [14, с. 175], який невдовзі стає місячником. У першому числі видання головна редакторка Олена Кисілевська у статті «Від редакції» писала: «Сам факт, що держити в руках взір дівочого журналу, хоч який він є маленький наразі, повинен Вам говорити про себе таке: можемо мати свій журнал! Видаючи журнал, виповнюємо ту прогалину, про яку нам частенько пишуть наші прихильниці. Прогалина є такого рода, що українська дівчина, не маючи свого журналу, заспокоює свої зовсім духові інтереси в чужій пресі» [10, с. 1].

Спершу як додаток «Жіночої волі» «Світ молоді» публікував матеріали феміністичного характеру. Як окреме видання часопис змінив свої завдання і основну увагу приділяв національно-патріотичному вихованню та «становленню» українки нового типу. «Світ молоді» виходив недовго, проте залишив значний слід у свідомості молодих українок. «Новий тип українки», за визначенням редакції, повинен бути іншим, аніж безтурботні молоді дівчата, які кохаються у моді, одязі та думають про кавалерів. На думку видання, потрібно виховувати молодих дівчат, щоб вони стали палкими українськими патріотками, добрими матерями своїм дітям і дружинами чоловіку, щоб вони шанували українські традиції [13]. За редакцію «Світу молоді» відповідала письменниця Ірина Вільде.

Головна редакторка намагалася зробити із видання не тільки черговий часопис, яких у Галичині було багато, а видання, яке б приносило користь українському суспільству. На сторінках друкувалися твори, які повинні виховувати молоду українку у патріотичному дусі, закликати її любити свою батьківщину, вчити, шанувати і берегти звичаї. Традиційні рубрики такі: «Вчіться жити», «З дівочого життя», «Новинки» [10–13], в яких українські патріотки давали настанови своїм донькам і закликали їх до активної громадської діяльності.

Програмною статтею часопису можна вважати матеріал, надрукований у другому числі під назвою «Обов'язок супроти Нації» [13] Слави Гаращак, в якій йшлося про прагнення бути корисними народу: «Коли хочемо бути хосенним членом нашого народу, мусимо частенько підпорядковувати свої нерідко відмінні погляди чи хотіння тій загальній думці чи збірній волі народу, які ведуть до його добра. Вміння бути корисним членом свого народу і сповнювати свої обов'язки супроти нього, а врешті вміння приєднатися якраз до тої частини народу, якої зусилля під кличем «для добра народу» є найдоцільніші, а не є маскою шкідливої роботи руйників – це справді велике вміння [13, с. 1]. Редакція закликає дбати про *гігієну нації*.

Політична позиція «Світу молоді» втілена в обов'язках українки: не сумніватися у перемозі українського народу, не розмовляти чужою мовою, формувати національну свідомість. Проте громадськість не цілком розуміла суть, значення, можливості жіночого руху. Жіноча емансипація ототожнювалася із прагненням сексуальної свободи, вільної любові, зводилася до того, що місце жінки у сім'ї, яка занепадає. Але пропри труднощі часопис «Світ молоді» можна назвати першим національно-виховним, патріотичним та політичним виданням, де формувалася майбутня українка, активна, запальна, патріотка та чудова мати і дружина, що береже свої традиції і передає їх наступним поколінням.

У програмній статті «На ідеологічні теми» перераховувалися обов'язки українки, серед яких важливими названі такі: «не висловлювати сумніву щодо перемоги українського народу над його теперішнім політичним положенням», не розмовляти чужою мовою, поширювати національну свідомість серед селянок і містечкового жіноцтва [11, с. 1]. «*Національною ідеологією*» журнал проголошував національну самоосвіту молоді.

Відома рубрика «З галереї великих жінок» друкувала статті на актуальні теми самовиховання, популяризація таких рис характеру як рішучість, діловитість, вимогливість до себе. Це питання розглядалося у кореспонденціях Л. Сухої «Самоосвіта», О. Кисілевської «Потреба нам характерів», замітках Л. Мусович «На мармнезі деяких дописів до «Світу молоді», «Наказ хвилі» [12]. У місячнику висвітлювалися зміни, що відбулися у поглядах молоді на призначення жінки, її становище у сім'ї та суспільстві. Ці зміни оцінювала громадськість неоднозначно, наприклад, у кореспонденціях І. Вільде та М. Брилинської, опублікованих під назвами: «За природне право жінки», «Самостійна, незалежна жінка», «Ідемо назад чи вперед» [12]. Особливо заслуговує на увагу кореспонденція «Родинне життя через призму поколінь» [13], в якій на прикладі образів жінок різних поколінь розвивається думка про знецінення у сім'ї ролі жінки як матері й господині.

Тема взаємовідносин між молоддю і старшим поколінням була постійно у центрі уваги журналу. Матеріали дискусії, що друкувалися під заголовком «Ми і наші матері» [10] свідчать про пошуки молоддю порозуміння із старшим поколінням. Проблеми пошуку молоді свого місця у житті піднімалася у рубриках «Як працюють наші дівчата» [12], де обговорювалися професійні знання, ділові якості, особливості характеру, необхідні дівчині для роботи у редакції, адвокатурі, лікарні, магазині, школі, перукарні. Автори журналу нерідко писали про те, що молодь часто нехтує значенням професійної освіти, що нерідко стає перешкодою у реалізації її можливостей, здобутті матеріальної незалежності. Привертає увагу зміна орієнтації жіночого журналу, його перехід від суто феміністичних завдань до питань загальнонаціонального значення. На цю тему дискутували читачі у журналі напередодні скликання Українського Жіночого конгресу у Станіславі та обговорювали його рішення. Наприклад, у замітці «Фемінізм як засіб, а не ціль» [12] прозвучала теза, що жіночі гуртки повинні працювати над розвитком національної свідомості.

З 1933 року подана рубрика «Література і мистецтво». Зміст рубрики складали замітки про творчість популярних авторів, повідомлення про новини кіно, музичного життя і нові видання. Були надруковані повісті А. Чайковського, огляди творчості переможців літературного конкурсу 1934 року, стаття І. Вільде «Мистецький світогляд Лесі Українки». На початку 1939 року культура й мистецтво стають основною темою видання. Редакція пояснила своє рішення недоцільністю існування окремого журналу для дівчат, коли виходить багато молодіжних видань. Місячник запропонував читачкам відділ «Рецензії», в якому читачі могли ознайомитись з рецензіями на твори: В. Ткачука, М. Остромири, А. Чекманівського, рубрику «Розмови з письменникам» про відомих поетів та митців.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків. «Жіноча воля» та «Світ молоді» – перші патріотичні видання виховного характеру, які виховували свідому патріотку-селянку, сільську дівчину, моральну та духовну, а поряд з тим їхню політичну і національну свідомість. Самоосвіта – стала головним закликм редакцій для просвіти молоді та сільського жіноцтва. Вдосконалення молоді особистості та сільського жіноцтва шляхом самоосвіти і постійної праці над собою – центральна ідея багатьох матеріалів цих журналів. Зіткнення молодого і старшого покоління, формування цінностей у молодих людей – головні проблеми, які порушували ці часописи. Ця тематика буде досліджена у наступних наукових статтях.

Бібліографічний список:

1. Глаголюк В. П. Громадсько-політичний жіночий рух на сторінках часописів для жінок Коломиї міжвоєнного періоду. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. 1999. Вип. 6. С. 242–257.
2. *Жіноча воля*. Ч. 1. 1932.
3. *Жіноча воля*. Ч. 1. 1935.
4. *Жіноча воля*. Ч. 1. 1937.
5. *Жіноча воля*. Ч. 15–16. 1935.
6. *Жіноча воля*. Ч. 2. 1937.
7. *Жіноча воля*. Ч. 8. 1938.
8. Передирій В. А. Часопис «Жіноча доля» як джерело дослідження жіночого руху. *Зб. праць Науково-дослідного центру періодики*. 1996. Вип. 1. С. 27–31.
9. Романюк М. М., Галушко М. В. Українські часописи Коломиї (1865–1994): Історико-бібліографічне дослідження. Львів, 1996. 238 с.
10. *Світ молоді*. Ч. 1. 1932.
11. *Світ молоді*. Ч. 1. 1934.
12. *Світ молоді*. Ч. 11–12. 1937.
13. *Світ молоді*. Ч. 2. 1932.
14. Українські періодичні видання для жінок в Галичині (1853–1939 pp.): Анотований каталог / Укл. В.А.Передирій. Львів, 1996. 191 с.

References:

1. Hlaholiuk, V. P. (1999). Hromadsko-politychnyi zhinochyi rukh na storinkakh chasopysiv dlia zhinok Kolomyi mizhvoiennoho periodu. [Socio-political women's movement in the pages of women's magazines Kolomyia interwar period]. *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky*. Vyp. 6. S. 242–257. (in Ukraine).
2. *Zhinocha volia*. (1932). Ch. 1. [Zhinocha volia] (in Ukraine).
3. *Zhinocha volia*. (1935). Ch. 1. [Zhinocha volia] (in Ukraine).
4. *Zhinocha volia*. (1937). Ch. 1. [Zhinocha volia] (in Ukraine).
5. *Zhinocha volia*. (1935). Ch. 15–16. [Zhinocha volia] (in Ukraine).
6. *Zhinocha volia*. (1937). Ch. 2. [Zhinocha volia] (in Ukraine).
7. *Zhinocha volia*. (1938). Ch. 8. [Zhinocha volia] (in Ukraine).

8. Peredyrii, V. A. (1996). Chasopys «Zhinocha dolia» yak dzhereło doslidzhennia zhinochoho rukhu. [Magazine «Zhinocha dolia» as a source of research on the women's movement] *Zb. prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky*. Vyp. 1. S. 27–31. (in Ukraine).
9. Romaniuk M., M., Halushko M., V. (1999). Ukrainski chasopysy Kolomyi (1865–1994): Istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia. [Ukrainian journals of Kolomyia (1865–1994): Historical and bibliographic research]. Lviv, 238 s. (in Ukraine).
10. *Svit molodi*. (1932). Ch. 1. [Svit molodi] (in Ukraine).
11. *Svit molodi*. (1934). Ch. 1. [Svit molodi] (in Ukraine).
12. *Svit molodi*. (1937). Ch. 11–12. [Svit molodi] (in Ukraine).
13. *Svit molodi*. (1932). Ch. 2. [Svit molodi] (in Ukraine).
14. Ukrainski periodychni vydannia dlia zhinok v Halychyni (1853–1939 rr.): Anotovanyi kataloh [Ukrainian periodicals for women in Galicia (1853–1939): Annotated catalog] / Ukl. Peredyrii, V. A. (1996). Lviv, 191 s.

Pavlyuh M. V. Formation of Political Consciousness of Ukrainian Women in the Columns of Kolomy Magazines «Zhinocha Volia» and «Svit Molodi»

The scientific article analyzes the thematic background of women's supplements of the influential Kolomyia magazine «Zhinocha volia», which later became independent publications. The main thematic blocks presented in magazines are given. It was found that the magazine «Zhinocha volia» was dedicated to rural women in order to awaken the national consciousness and to conduct education and science. The central theme of the magazine «Zhinocha volia» was the role of a peasant woman in the national liberation movement for the independence of the Ukrainian state and the freedom of the Ukrainian nation. «Zhinocha volia» political publications predominated among other journalistic genres, so the publication was political in nature and persecuted by the authorities. Studied the main departments, thematic sections of the magazine. It was found that a large number of publications were devoted to housekeeping for rural women. One of the main topics of the publication «Zhinocha volia» was personal hygiene and hygiene of the nation. The main program articles that characterize the publication as patriotic and nationalist are singled out. Among the program articles, those aimed at forming a clear active civil position of rural women in the struggle for their rights and for the rights of their own people predominate. The purpose of the publication was to increase activity among peasant women. Another magazine, «Svit molodi», which was also an appendix to «Zhinocha dolia», became an independent publication and also aimed to educate a conscious and patriotic young generation that would cherish folk customs and traditions. It is noted that the publication «Svit molodi» was intended for Ukrainian girls, to form a national and civic consciousness. The main thematic sections, headings, editorial departments are singled out. Kolomyia magazines were found to be political women's periodicals that shaped the political consciousness of rural women.

Keywords: women's periodicals, rural women, active Ukrainian youth, national consciousness.